

Наукова література

18. Верланов С. Стандарти соціально-економічних прав людини у інтерпретації Європейського комітету соціальних прав / С. Верланов // Право України. – 2007. – № 10. – С. 23–27.
19. Головка-Гавришева О. Правове регулювання соціальної політики у Європейському Союзі: теоретичні аспекти / О. Головка-Гавришева. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 219 с.
20. Климович О. Право прав людини як *jus cogens* сучасного міжнародного права / О. Климович // Право України. – 2008. – № 1. – С. 30–34.
21. Alston Philip. Assessing the Strengths and Weaknesses of the European Social Charter's Supervisory System / Alston Philip // C. De Búrca. Social Rights in Europe / C. De Búrca, B. De Witte. – Oxford University Press, 2005. – 421 p.
22. De Búrca Cráinne. The Future of Social Rights Protection in Europe / C. De Búrca. Social Rights in Europe / C. De Búrca, B. De Witte. – Oxford University Press, 2001. – 421 p.
23. Hervey Tamara. European Social Law and Policy / Tamara Hervey. – London and New York: Longman, 1998. – 228 p.
24. Shelton Dinah. The Boundaries of Human Rights Jurisdiction in Europe / Shelton Dinah // Duke Journal of Comparative & International Law 95. – 2003. – P. 95–153.
25. Weatherhill S. EU Law / S. Weatherhill, P. Beaumont. – Third edition. – Penguin Book, London, 1999. – 1133 p.

T. Вук

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF SOCIAL RIGHTS PROTECTION IN THE LAW OF THE EUROPEAN UNION

Formation and development of social policy and human rights concept within the framework of the EU, in particular, the role of the European Court of Justice are considered. Interconnection of legal systems of the Council of Europe and the EU in the area of protection of social rights is analyzed. In conclusion, tendencies in the area of social rights protection in the law of the EU are summarized.

Keywords: social rights, protection of human rights, European Union, European Court of Justice.

Матеріал надійшов 15.03.2013

УДК 341.231.14

Святун О. В.

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ВОДУ ТА САНІТАРІЮ В МІЖНАРОДНОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено дослідженню правового закріплення права на воду та санітарію в універсальних та європейських міжнародних документах. Особлива увага приділяється змісту права на воду та санітарні послуги та їх співвідношення з іншими правами людини.

Ключові слова: права людини, право на воду, право на санітарні послуги, ООН, Рада Європи, Європейський Союз.

На початку XXI сторіччя серед світового співтовариства чіткого усвідомлення набула думка про те, що до фундаментальних прав людини слід віднести право на воду та санітарію. Вода становить необхідну умову існування життя на нашій планеті. Безпечні ресурси питної води та санітарні послуги необхідні для забезпечення існування людства та підтримання здоров'я, вони

також мають основоположне значення для гідності всіх людей. У той же час 884 млн людей не мають доступу до покращених джерел питної води, а в 2,5 млрд осіб відсутній доступ до покращених санітарних систем. Витоки сучасної кризи з водою та санітарними послугами криються в бідності, нерівноправності та нерівності можливостей, що погіршується соціальними та

екологічними проблемами: пришвидшенням урбанізації, зміною клімату, зростанням забруднення навколишнього середовища та збіднінням водних ресурсів.

На сьогодні вода прямо не визнається як самостійне право людини в міжнародних договорах, проте міжнародне право з прав людини містить конкретні зобов'язання щодо доступу до безпечної питної води. Ці зобов'язання вимагають від держав забезпечення доступу всіх до достатньої кількості безпечної питної води для особистих та побутових потреб, що визначаються як вода для пиття, особистої санітарії, прання одягу, приготування їжі, а також особистої та побутової гігієни. Такі обов'язки вимагають від держав поступового забезпечення доступу до належних санітарних послуг як основоположного елементу забезпечення людської гідності та права на приватне життя, а також захисту якості джерел та ресурсів питної води.

Слід відзначити, що вперше ідея базових потреб у воді для задоволення основних потреб людини була висунута у 1977 р. на Конференції ООН щодо водних ресурсів, яка відбулася в м. Мар-дель-Плата (Аргентина). На цій Конференції було ухвалено План дій, відповідно до якого всі народи незалежно від етапу їхнього розвитку та їхніх соціально-економічних умов мають право на доступ до питної води, кількість та якість якої повинна відповідати їхнім основним потребам. Це положення було підтверджено Порядком денним на XXI сторіччя, схваленим на Конференції ООН щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р. [17, с. 5].

Згодом у цілій низці інших планів дій щодо доступу до безпечної питної води та санітарних послуг ішлося як про одне з прав людини. Зокрема, в Програмі дій Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку 1994 р. держави заявили, що всі люди мають право на достатній життєвий рівень для себе та своїх сімей, зокрема й достатнє забезпечення продуктами харчування, одягом, житлом, водою та санітарними послугами. У порядку денному Програми ООН з населених пунктів (ХАБІТАТ), що була ухвалена на Конференції ООН з населених пунктів у 1996 р., вода та санітарні послуги також визнаються як частина права на гідний життєвий рівень [17, с. 5].

У листопаді 2002 р. Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, який здійснює спостереження за виконанням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., затвердив Коментар № 15 щодо права на воду як обов'язкової складової основ-

ного права людини на життя та здоров'я, де було задекларовано: «Кожний має право на достатню кількість безпечної води, необхідної для запобігання смерті від зневоднення; зниження ризику від хвороб, пов'язаних з водою; і забезпечення водоспоживання, приготування їжі та дотримання правил особистої та побутової гігієни» [17, с. 6]. Хоча в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права не йдеться прямо про право на воду, Комітет підкреслив, що право на воду є частиною права на достатній життєвий рівень, а також і права на достатнє харчування, житло та одяг.

2006 р. Підкомісія із заохочення та захисту прав людини ухвалила керівні принципи реалізації права на доступ до питної води та санітарних послуг. У цих керівних принципах використовується сформульоване Комітетом визначення права на воду, причому право на доступ до санітарних послуг визначається як право кожного на доступ до належних і безпечних санітарних послуг, які б давали змогу забезпечувати охорону здоров'я населення та навколишнього середовища [17, с. 7].

У 2007 р. Управління Верховного комісара ООН з прав людини на прохання Ради з прав людини підготувало доповідь про масштаби та обсяг обов'язків у сфері прав людини, пов'язаних із доступом до безпечної питної води та санітарних послуг. У цій доповіді Верховний комісар з прав людини робить висновок, що настав час визнати доступ до безпечної питної води та санітарних послуг в одним із прав людини [17, с. 7].

До того ж певні зобов'язання щодо доступу до безпечної питної води та санітарних послуг усе частіше визнаються в договорах з прав людини, в першу чергу в рамках права на гідний життєвий рівень та права на здоров'я. Зокрема, це ст. 14 п. 2 h) Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. [13], ст. 5 Конвенції № 161 Міжнародної організації праці про служби гігієни праці 1985 р. [14], статті 24 та 27 п. 3 Конвенції про права дитини 1989 р. [16], а також ст. 28 Конвенції про права інвалідів 2006 р. [15].

Зрештою 28 липня 2010 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 64/292, яка визнала право на безпечну воду та санітарію як фундаментальне право людини, що має суттєво важливе значення для повноцінного життя та забезпечення всіх інших прав [9]. А у вересні 2010 р. Рада з прав людини ООН підтвердила, що право на безпечну питну воду та санітарію невід'ємне від права на достатній рівень життя.

Доступ до безпечної питної води є основною передумовою для здійснення декількох прав людини, в тому числі права на освіту, житло, здоров'я, життя, працю та захист від жорстокого, нелюдського поводження та покарання, що принижує гідність. Крім того, цей фактор має вирішальне значення для забезпечення гендерної рівності та викорінення дискримінації.

Зокрема, щодо права на освіту: в тих випадках, коли для дівчат у навчальних закладах не виділяється туалетний блок, батьки часто не пускають дітей до школи.

Відсутність доступу до безпечної питної води та санітарних послуг також тягне за собою серйозні наслідки для права на здоров'я. За інформацією ПРООН, щороку приблизно 1,8 млн дітей помирають від діареї та інших хвороб, спричинених недостатньо чистою водою та незадовільними санітарними послугами, що незрівнянно більше, ніж кількість жертв у результаті конфліктів із застосуванням сили.

Якщо в житлі відсутні водогін та санвузол, то виникають проблеми з реалізацією права на приватне життя та фізичну безпеку. Якщо в помешканні відсутня належна санітарна система, то жінкам та дітям доводиться користуватися сумісними вбиральнями. У цьому випадку страждає їхнє право на приватне життя та безпеку, оскільки вони стають вразливими для домагань, нападів, насильства та згвалтувань.

Крім того, доступ до безпечної питної води та санітарних послуг має вкрай важливе значення для людей, позбавлених волі. Такий доступ є обов'язковою передумовою гуманного поводження з особами, позбавленими волі, на принципах поваги їхньої гідності.

Разом із тим здійснення права на воду може залежати від того, на якому рівні забезпечуються інші права людини. Доступ до безпечної питної води та санітарних послуг ризикують втратити передусім ті, хто позбавлений права на належне житло, освіту, працю або соціальне забезпечення. Відсутність гарантованого володіння, яке є основою права на достатнє житло, часто є причиною, через яку органи влади відмовляють мешканцям нетрів у доступі до безпечної питної води та санітарних послуг. Крім того, вимикання водопостачання часто використовується домо-власниками або органами влади для того, щоб примусити людей покинути свої помешкання. Покращення доступу до безпечної питної води та санітарних послуг часто-густо залежить від подання скарги з боку осіб, права яких у цьому аспекті порушені. Відсутність прав на свободу вираження думки, зборів або асоціацій істотно

звужує можливості окремих осіб та груп населення відстоювати своє право на покращення житлових умов [17, с. 18–20].

Слід відзначити, що в Європейському регіоні питанню захисту права на безпечну питну воду та санітарні послуги приділяється досить багато уваги. Такі положення містяться в документах Ради Європи, Європейського Союзу, а також у національному законодавстві європейських держав.

Хоча *Європейська соціальна хартія* 1961 р. [11] та *Європейська соціальна хартія (переглянута)* 1996 р. [10], ухвалені в рамках Ради Європи, не містять чітких зобов'язань у галузі прав людини щодо забезпечення доступу до безпечної питної води та санітарних послуг, в ухвалених на їх підставі юридичних приписах захист такого доступу можна вивести із реалізації інших прав людини, зокрема права на житло, здоров'я та життя. Європейський комітет із соціальних прав дійшов висновку, що право на достатнє житло, передбачене у ст. 31 Європейської соціальної хартії (переглянутої), містить конкретні зобов'язання, пов'язані із доступом до безпечної питної води та санітарії: «Стаття 31 п. 1 гарантує доступ до належного житла, яке означає безпечне помешкання, одночасно безпечне і з точки зору санітарії та здоров'я, тобто обладнане всіма основними комунальними системами, у тому числі водопостачанням, опаленням, виділенням відходів, каналізацією, електроенергією; не переповнене і з забезпеченою законом гарантією володіння» [4].

Крім того, 17 жовтня 2001 р. Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив *Рекомендацію держав-членам про Європейську хартію водних ресурсів* [6]. Пункт 5 цієї Хартії передбачає, що «кожен має право на достатню кількість води для своїх власних основних потреб. Міжнародні інструменти в галузі захисту прав людини визнають фундаментальне право всіх людей бути вільними від голоду та на належний стандарт життя для себе та своїх сімей. Отже, зрозумілим є те, що до цих вимог належить право на мінімальну кількість води задовільної якості з точки зору здоров'я та гігієни. Необхідно вживати заходів щодо запобігання тому, щоб знедолені особи позбавлялися доступу до водних ресурсів». У п. 19 Рекомендації закріплені положення про плату за водні ресурси. Тут зазначено, що водопостачання є предметом оплати для покриття фінансових витрат, пов'язаних із виробництвом та утилізацією водних ресурсів. З метою фінансування постачання та очищення води важливо дотримуватися принципу «платить той, хто забруднює».

Зважаючи на це, повинні запроваджуватися належні тарифи (пропорційні або прогресивні ставки, ставки для малозабезпечених категорій або постачання мінімальних обсягів води на преференційних умовах), залежні від використання. Тарифи повинні враховувати очікувану еволюцію водних ресурсів, потрібні інвестиції та соціальні міркування. Необхідно також брати до уваги принцип «платить той, хто використовує», відповідно до якого ціна води, встановлена для певних користувачів – а відтак належної якості, – покладається на користувача, однак при цьому потрібно забезпечувати базові потреби суспільства.

У Європейському Союзі питанню дотримання прав населення на безпечну питну воду та санітарні послуги приділяється ретельна увага. У липні 2012 р. Європейський парламент ухвалив *Резолюцію щодо виконання законодавства ЄС про воду* у світлі Шостого світового водного форуму, де безпосередньо проголосив, що вода є спільним ресурсом людства і що доступ до питної води повинен становити фундаментальне та універсальне право [5].

У цьому контексті, перш за все, слід звернути увагу на положення *Директиви 2000/60/ЄС Європейського парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 р., яка встановлює рамки дій Співтовариства у сфері водної політики* (скорочено Європейська водна директива) [3]. У Преамбулі Директиви зазначено, що вода не є комерційним продуктом як інші, а скоріше спадщиною, яка вимагає захисту, охорони та відповідного ставлення. Стаття 7 Директиви передбачає зобов'язання держав-членів щодо вод, які використовуються для забору питної води. Так, держави повинні виявити у кожному районі річкового басейну всі водні об'єкти, що використовуються для забору води, які надають у середньому більше ніж 10 м³ на добу або забезпечують водоспоживання більше 50 осіб, та ті водні об'єкти, що призначені для майбутнього використання з цією ж метою. Держави-члени повинні здійснювати моніторинг тих водних об'єктів, які забезпечують забір води в середньому більше 100 м³ на день. Держави-члени повинні забезпечити відповідний рівень охорони зазначених об'єктів з метою уникнення погіршення їхньої якості для того, щоб зменшити рівень необхідної очистки, який вимагається у виробництві питної води. Держави-члени можуть створювати захисні зони для таких водних об'єктів.

Стаття 8 Директиви стосується моніторингу стану поверхневих вод, стану підземних вод та охоронних зон. Держави-члени повинні забезпе-

чити створення програм моніторингу стану водних об'єктів для того, щоб створити узгоджений та повний огляд стану води у кожному районі річкового басейну. Для поверхневих вод такі програми повинні охоплювати: 1) об'єм і рівень або витрату потоку, відповідно до екологічного і хімічного стану та екологічного потенціалу; 2) екологічний і хімічний стан та екологічний потенціал. Для підземних вод такі програми повинні охоплювати моніторинг хімічного та кількісного стану; для охоронних зон вищезгадані програми повинні бути доповнені тими специфікаціями, що містяться у законодавстві ЄС, згідно з якими окремі охоронні зони були створені. Ці програми повинні бути введені в дію не пізніше шести років після дати набуття чинності цієї Директиви, якщо інакше не визначено у відповідних нормативно-правових актах. Технічні специфікації та стандартизовані методи для аналізу та моніторингу водного стану повинні бути розроблені відповідно до процедури, викладеної у статті 21.

У ст. 9 відбилосся положення вищезазначеної *Європейської хартії водних ресурсів* щодо покриття витрат за водні послуги – принцип «платить той, хто забруднює». Так, до 2010 р. держави-члени повинні були забезпечити водноцінову політику, яка надає відповідні стимули для споживачів раціонально використовувати водні ресурси і таким чином сприяє екологічним цілям цієї Директиви; робить великий внесок, пропонуючи використовувати воду за групами промисловості, домашнього господарства та сільського господарства для покриття витрат за водні послуги, які базуються на економічному аналізі, виконаному відповідно до Додатка III та з урахуванням принципу «той, хто забруднює, – платить». Держави-члени можуть, діючи таким чином, брати до уваги соціальні, екологічні та економічні наслідки відшкодування витрат, а також географічні та кліматичні умови регіону або регіонів, яких це стосується.

А ст. 14 запроваджує процедуру активного залучення всіх зацікавлених сторін до розробки, перегляду та оновлення планів управління річковим басейном. Держави-члени повинні гарантувати, що для кожного району річкового басейну вони опублікують та зроблять доступними ці проекти для коментарів громадськості, зокрема користувачів.

У 1998 р. Радою була ухвалена *Директива 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людьми* (так звана Директива про питну воду) [2]. Ключова мета Директиви полягає у захисті здоров'я людини від несприятливого

впливу забрудненої води. Вона застосовується до всіх вод, передбачених для споживання людьми, в тому числі до вод, що використовуються під час виробництва та збуту харчових продуктів. Основними інструментами управління якістю питної води є встановлення стандартів та визначення вимог до ретельнішого моніторингу. Директива щодо питної води встановлює стандарти для низки мікробіологічних та хімічних параметрів, науково обґрунтованих директивами ВООЗ. Держави-члени мають право вводити додаткові параметри або використовувати вищі стандарти, але не нижче тих, що встановлені Директивою. Держави члени повинні здійснювати моніторинг якості питної води та вживати заходів для забезпечення її відповідності мінімальним стандартам якості. Стандарти повинні дотримуватися в місці споживання, тобто у водогінних кранах.

Результати моніторингу повідомляються Комісії регулярно, а інформація щодо якості питної води повинна бути доступною для громадськості. Директива про питну воду сприяла надходженню значних інвестицій у систему водопостачання.

Ще один документ ЄС обов'язкового характеру має назву *Директива Ради 91/271/ЄС від 21 травня 1991 р. про очистку міських стічних вод* [1]. Вона регламентує збір, очищення та злив стічних вод із населених пунктів та очищення і злив вод певних галузей промисловості, що містять речовини, які розкладаються біологічним шляхом.

Метою Директиви є захист навколишнього середовища від несприятливого впливу забруднених стоків. Держави-члени повинні забезпечити збір та очищення міських стічних вод відповідно до специфічних стандартів і строків. У частині цілей очистки вторинна (тобто біологічна) очистка є загальним правилом, із додатковим витягненням нутрієнтів (поживних речовин) у так званих «вразливих зонах» (третинна очистка); втім для деяких морських прибережних зон первинна очистка може виявитися достатньою. Строки запровадження Директиви варіюються залежно від розміру населеного пункту та характеристик приймаючих вод.

Так звані «вразливі зони» класифікуються відповідно до вразливості їхніх водних джерел (тобто джерел питної води, джерел із високим рівнем евтрофікації (збагачення водою біогенними елементами) або джерел, які відповідають водним стандартам ЄС). До різних класів зон (вразливі, нормальні та невразливі) застосовуються різні стандарти суворості. Кожній з трьох категорій вод відповідає свій стандарт очистки стічних вод. Директива запроваджує механіко-

біологічну очистку як мінімальний стандарт, подальша очистка (третинна) необхідна у вразливих зонах. Більше того, Директива передбачає, що всі населені пункти із населенням понад 2000 осіб повинні мати власні системи збору стічних вод до кінця 2000 р. або 2005 р., залежно від чисельності населених пунктів (гранична кількість – 15 000 осіб). Вимоги до населених пунктів із більшим населенням – суворіші. Невеликі міста та села із населенням менше 2000 осіб, на які поширюються вимоги Директиви про встановлення вторинних очисних систем, все ж таки повинні забезпечити належний рівень очистки, щоб відповідати стандартам якості води та вимогам іншого законодавства ЄС. Директива встановлює цілі та граничні величини, які повинні бути досягнуті в результаті очистки. Більш того, детально прописані процедури моніторингу та оцінки. Якщо очисні системи є занадто дорогими, можуть застосовуватися альтернативні системи для досягнення такого саме рівня захисту навколишнього середовища. Крім того, Директива регулює скидання осаду стічних вод. З 1998 р. будь-яке скидання осаду стічних вод до морських або інших поверхневих вод заборонено.

Скидання промислових стічних вод у колекторні системи та самі очисні споруди повинне попередньо регулюватися та авторизуватися, причому скидання повинне мати певну попередню обробку. Таке положення передбачає, що кінцевий осад може бути безпечно скинутий прийнятним способом з точки зору навколишнього середовища.

Європейський Союз розглядає питання доступу до безпечної питної води як важливий фактор своєї Спільної зовнішньої політики. Так, у 2002 р. Європарламент у відповідь на Повідомлення Комісії про управління водними ресурсами в країнах, що розвиваються, та пріоритети ЄС щодо сприяння розвитку ухвалив Резолюцію «Управління водними ресурсами в країнах, що розвиваються» [7, с. 103–104]. У цьому документі Парламент підтвердив, що доступ до питної води в достатній кількості та належної якості є фундаментальним правом людини, і зазначив, що національні уряди повинні виконувати цей обов'язок. У Резолюції визначено, що розумний доступ до води означає щонайменше 20 л на особу на день з чистого джерела в межах радіуса 1 км від житла.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні має світове співтовариство має чітке усвідомлення того, що право на воду та санітарію є невід'ємним та універсальним правом будь-якої людини. Саме з ефективною ре-

лізацією права на воду пов'язують можливість користуватися цілою низкою інших прав. А тому в рамках як такої універсальної міжнародної організації, як ООН, так і регіональних організацій (в Європі це Рада Європи та Європейський Союз) відчувається нагальна потреба закріплення цього права не тільки в документах

рекомендаційного характеру, а й в ухвалах спеціальних міжнародних конвенцій та обов'язкових законодавчих актів. У цих актах має не тільки визнаватися та проголошуватися право на воду, а й бути передбачений механізм моніторингу за дотриманням та виконанням цих документів.

Список літератури

1. Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 concerning urban waste-water treatment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991L0271:en:NOT>. – Назва з екрана.
2. Council Directive 98/83/EC of 3 November 1998 on the quality of water intended for human consumption [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0083:en:NOT>. – Назва з екрана.
3. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0072:EN:PDF>. – Назва з екрана.
4. European Committee of Social Rights. Complaint No. 27/2004 by the European Roma Rights Centre v. Italy. December 7, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.esc.coe.int/esc2doc/esc2doc/200616/cc-27-2004-en-1.doc>. – Назва з екрана.
5. European Parliament resolution of 3 July 2012 on the implementation of EU water legislation, ahead of a necessary overall approach to European water challenges [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0273+0+DOC+XML+V0//EN>. – Назва з екрана.
6. Recommendation Rec(2001)14 of the Committee of Ministers to member states on the European Charter on Water Resources (Adopted by the Committee of Ministers on 17 October 2001, at the 769th meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=231615&Site=COE>. – Назва з екрана.
7. WASH United. The human right to safe drinking water and sanitation in law and policy – a sourcebook // WASH United, Freshwater Action Network (FAN Global), WaterLex. – Berlin, London, 2012. – 282 p.
8. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення // Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України. – К., 2006. – 244 с.
9. Генеральна Ассамблея ООН. Резолюція 64/292. Право на воду і санітарію [Електронний ресурс] // Генеральна Ассамблея ООН. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/292&referer=http://www.un.org/en/ga/64/resolutions.shtml&Lang=R. – Назва з екрана.
10. Европейская социальная хартия (пересмотренная) 1996 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/163.htm>. – Назва з екрана.
11. Европейская социальная хартия 1961 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/035.htm>. – Назва з екрана.
12. Кампа Е. Сближение с водной политикой Евросоюза. Краткий путеводитель для стран-партнеров по Европейской политике добрососедства, и России / Е. Кампа, Дж. Уорд, А. Лейппрнад – Берлин : ECOLOGIC, 2008. – 30 с.
13. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/tu/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml. – Назва з екрана.
14. Конвенція 1985 року про служби гігієни праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_042. – Назва з екрана.
15. Конвенція ООН про права інвалідів 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/conv_ukr.pdf. – Назва з екрана.
16. Конвенція про права дитини 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_021. – Назва з екрана.
17. Право на воду. Серия «Права человека: изложение фактов № 35» // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – Geneva : United Nations, 2010. – 85 p.

O. Sviatun

THE CONSOLIDATION OF HUMAN RIGHT TO WATER AND SANITATION IN INTERNATIONAL AND EUROPEAN LAW

The Paper is devoted to the research of the legal consolidation of the right to water and sanitation in the universal and European legal framework. Particular attention is paid to the content of the right to water and sanitation services and its relationship with other human rights.

Keywords: human rights, the right to water, the right to sanitation, the UN, the Council of Europe, the European Union.

Матеріал надійшов 18.02.2013